

Кабан Л.В.,
старший викладач кафедри філософії освіти
та управління КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти»

ФОРМАТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Педагогічне оцінювання як науково-практичний напрям існує понад 100 років. На Заході освітяни давно і назавжди засвоїли тезу, підтверджену досвідом різних країн та науковими дослідженнями, що **“оцінювання керує навчанням”**, і на власному досвіді переконалися, що модернізація навчальних планів та програм є неефективною, поки вона не підтримана відповідними змінами змісту, а інколи і форми оцінювання. Як бачимо, вітчизняна освіта у своєму розвитку й модернізації переймає зарубіжний досвід і вже у Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей» задекларовано зміни підходів до оцінювання результатів навчання.

Наведемо такий приклад традиційного розуміння педагогами оцінювання: Пропонуємо для розгляду три дитячі малюнки «Баба снігова» (слайд).

Коментар: *перший малюнок виконано старанною ученицею Оленкою. Вона не встигла домалювати деталі, проте дівчинка дуже старанна, завжди активна, поставлю їй 11.*

Малюнок Андрійка – вдалих, охайна робота, Андрій вчиться стабільно добре, і цього разу отримає 9.

Юрко намалював снігову бабу, ще й у кольорі. Не може бути, що виконував самотійно, це на нього не схоже. Результат – 7. ВИРОК...

Водночас Міністерство освіти і науки України наголошує, що:

«...Перевірка й оцінювання передбачає систематичне й об’єктивне визначення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до програмових вимог. ...Результати контрольної діяльності мають виховне значення. Об’єктивно і методично правильно організований контроль розкриває невикористані резерви, можливості дитини, стимулює учнів до систематичної наполегливої праці, зумовлює формування важливих якостей особистості: відповідальності, здатності до подолання труднощів, самотійності»¹.

Чи виставлена учителем оцінка спонукає Оленку задуматися над тим, щоб раціонально використовувати час, відведений для роботи? Чи вмотивує Андрійка до старанності й підвищення результатів? Про мотивацію Юрка на систематичну наполегливу працю, як то було заявлено у нормативах Міністерства, взагалі можна забути?

Щоправда у щорічних рекомендаціях профільного Міністерства маємо таке визначення процедури оцінювання:

¹ Витяг з Додатка до листа Міністерства освіти і науки України від 28 січня 2014 № 1/9-74 Інструктивно-методичні матеріали щодо контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів

«Оцінювання – процес встановлення рівня навчальних досягнень учня/учениці в оволодінні змістом предмета відповідно до вимог чинних навчальних програм. Його результатом є педагогічна оцінка, яка відображається в оцінювальних судженнях і висновках учителя/вчительки вербально, або в балах. Виставлення балів обов'язково супроводжується оцінювальними судженнями»².

В Україні проголошено курс на компетентнісну освіту, в умовах якої затребуваним стає такий підхід до оцінювання досягнень учнів, який би дав можливість виключити негативні моменти у навчанні, сприяв би індивідуалізації навчального процесу, підвищенню навчальної мотивації і навчальної самостійності учнів.

Одним із таких підходів є формативне (формувальне, формуюче) оцінювання, яке вважають **оцінюванням для поліпшення навчання**.

Вирізняють **оцінювання результатів навчання** і **оцінювання для навчання**. У першому варіанті це сумативне оцінювання, другий – формативне оцінювання.

Роберт Стейк навів таку аналогію з двома етапами оцінювання супу: коли кухар дегустує суп – це формативне оцінювання; коли дегустує відвідувач або експерт – це сумативне оцінювання. Тобто формативне оцінювання – це внутрішній контроль, сумативне оцінювання демонструє наскільки добре почувається продукт у реальному світі.

Формативне оцінювання створює можливість учителю відслідковувати процес просування учня до навчальних цілей і вчасно вносити корективи у навчальний процес. Для учня формативне оцінювання слугує рекомендацією до дії, а не педагогічним вирокком.

Формативне оцінювання – це оцінювання прогресу учня/учениці з метою внесення коректив у процес навчання і, відповідно, навченості на ранніх етапах.

Формативне оцінювання дає можливість учням усвідомлювати і відслідковувати особистий прогрес і планувати подальші кроки з допомогою учителя. Для учителя формативне оцінювання означає бути поруч з учнем і вести його до успіху.

Формативне оцінювання не нове явище в освіті. Поточне оцінювання виконує частину функцій формативного оцінювання, проте таке оцінювання перетворювалося зазвичай у самоціль і реалізовувалося на рівні фіксації знання-незнання, уміння-невміння і так званої накопичуваності оцінок в журналі.

В умовах особистісно орієнтованого навчання формативне оцінювання набуває інших рис і функцій: його мета полягає не в констатації рівня досягнення навчального результату, а в поліпшенні процесу навчання учнів. Оцінюються індивідуальні досягнення учня/учениці безвідносно до досягнень інших учнів.

² Додаток до наказу МОН України від 19.08.2016 №1009 Орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи

Нові підходи до оцінювання у поєднанні з особистісно зорієнтованими методами навчання можуть позитивно впливати як на пізнавальну діяльність учнів, так і на діяльність учителів.

У 1998 році британські дослідники Блек (Black) і Вільям (William) проаналізували 21 дослідження і близько 580 статей і розділів книг про вплив формативного оцінювання на досягнення учнів. Вони з'ясували, що «інновації, спрямовані на впровадження практики формативного оцінювання, ведуть до істотних результатів навчання». Результати дослідження автори опублікували у роботі **«Чорний ящик: що там всередині? Оцінювання знань учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу»**. Поль Блек і Ділан Уильям виокремлюють такі компоненти оцінювання:

1. Забезпечення вчителем ефективного зворотного зв'язку з учнями.
2. Активна участь учнів/учениць у процесі власного навчання.
3. Корегування процесу навчання з урахуванням результату оцінювання.
4. Визнання вагомого впливу оцінювання на мотивацію і самоутвердження учнів, які, своєю чергою, впливають на навчання.
5. Уміння учнів оцінювати свої знання самостійно.

Умовами формативного оцінювання дослідники визначають:

1. Знання і розуміння учнями навчальних цілей.
2. Ефективний зворотний зв'язок.
3. Активна участь учнів у процесі пізнання.
4. Знання і розуміння учнями критеріїв оцінювання.
5. Можливість і уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
6. Корегування підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Пропонуємо аналіз означених умов:

У процесі навчання об'єктом оцінювання є діяльність учня для досягнення *цілей навчання*. Отже, розроблення навчальної цілі є основою всіх видів оцінювання. Знання і розуміння учнями навчальних цілей. Цілі формуються у вигляді запитань. На початковому етапі учитель розробляє, доводить до відома і обговорює із школярами цілі уроку. Регулярне обговорення у майбутньому мають перерости у традиційну спільну роботу вчителя з учнями. Доцільно учнів вчити ставити цілі SMART: конкретна (Specific), вимірنا (Measurable), досяжна (Achievable), відповідна (Relevant), визначена у часі (Timed/ Timed-bound). Для прикладу, порівняймо цілі:

- 1) «покращити знання з математики».
- 2) «навчитися розв'язувати задачі двома способами протягом двох тижнів».

Ефективний зворотний зв'язок. Він має бути чітким, зрозумілим, своєчасним. Відбувається в атмосфері доброзичливості і взаємоповаги.

Запропоновані техніки формативного оцінювання розширяють діапазон інструментарію, що використовується педагогами для вимірювання навчальних досягнень учнів.

Техніки формативного оцінювання

Техніка	Процедура використання техніки
---------	--------------------------------

<p>Індекс карточки для узагальнення або запитань</p>	<p>Учитель періодично роздає учням карточки із завданнями з двох боків:</p> <p>1: Перерахуйте основні ідеї вивченого матеріалу, узагальніть їх.</p> <p>2: Визначте, що з вивченого ви недостатньо зрозуміли. Сформулюйте свої запитання.</p>
<p>Сигнали рукою</p>	<p>Учитель просить учнів показувати сигнали, що позначають розуміння або нерозуміння матеріалу (у ході пояснення понять, принципів, процесу тощо). Попередньо потрібно домовитися з учнями про використання таких сигналів:</p> <p>☐ Я розумію _____ і можу пояснити (великий палець руки спрямовано вгору)</p> <p>☐ Я все ще не розумію _____ (великий палець руки спрямовано в сторону)</p> <p>☐ Я не зовсім упевнений у _____ (помахати рукою)</p> <p>Після ознайомлення із сигналами, учитель опитує учнів кожної групи: Що саме Ви не зрозуміли? У чому відчуваєте невпевненість? Що саме ви зрозуміли і можете пояснити?</p> <p>За результатами отриманих відповідей учитель приймає рішення про повторне вивчення, закріплення теми або продовження вивчення тем за програмою.</p>
<p>Світлофор</p>	<p>У кожного учня є карточки трьох кольорів світлофора. Учитель просить учнів показувати карточкою відповідного кольору розуміння (зелений), неповне розуміння (жовтий), нерозуміння (червоний) матеріалу. Після сигналу учитель з'ясовує: що зрозуміли? Що не зрозуміли?</p>
<p>Однохвилинне есе</p>	<p>Техніка, яка використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми.</p> <p>Для написання есе вчитель може поставити такі питання:</p> <p>Що найголовніше ти дізнався сьогодні?</p> <p>Які питання залишилися для тебе незрозумілими?</p>
<p>Вимірювання температури</p>	<p>Метод використовують для виявлення того, наскільки учні правильно виконують завдання. Для цього діяльність учнів призується запитанням: «Що ми робимо?» Відповідь на поставлене запитання – демонстрація розуміння завдання або процесу його виконання.</p> <p>У разі роботи в парах або групах учитель просить пару або групу продемонструвати процес виконання завдання. Інші спостерігають.</p>
<p>Мовні зразки</p>	<p>Учитель періодично дає учням мовні зразки (вислови,</p>

<i>(підказки)</i>	<i>підказки), які допомагають будувати відповідь. Наприклад: Основною ідеєю (принципом, процесом) є _____, тому що _____.</i>
Трихвилинна пауза	<i>Учитель представляє учням трихвилинну паузу, яка дає можливість учням обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами. Я змінив/змінила своє ставлення до.... Я дізнався/дізналася більше про.... Я здивувалася/здивувався тому, що ... Я відчув/відчула... Я ставився/ставилася до ...</i>
Дві зірки і побажання (взаємооцінювання)	<i>Застосовується для оцінювання творчих робіт учнів, творів, есе. Учитель пропонує перевірити роботу однокласника. Коли учні коментують роботи один одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти - «дві зірки» - і на один момент, який потребує доопрацювання - «побажання».</i>

Приклад:

1. Учитель в кінці уроку просить учнів виділити три основні ідеї теми, що вивчалася, висловити їх своїми словами.
2. На початку уроку учитель записує на дошці три ключові терміни і просить учнів дати їх визначення. По мірі вивчення теми учитель повторює завдання: просить дати визначення й порівняти з попередніми міркуваннями.
3. техніка «Тижневий звіт», де кожен учень дає відповіді на запитання «Чому я навчився за тиждень?», «Що для мене залишилося нез'ясованим?», «Які запитання я би поставив учням, якби був учителем?» тощо.
Отже, зворотній зв'язок є позитивним. Учитель – позитивний, пропонує учню свою допомогу у виконанні завдання. Чим більше інформації отримує вчитель про те, що учні знають, як міркують, що вчать і як, тим більше у нього можливостей для корегування процесу.
3. Активна участь учнів у процесі пізнання. Щоб знання ставало інструментом, учень має з ним працювати: застосовувати, шукати умови і межі застосування, перетворювати, розширювати, доповнювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення тощо.
4. Знання і розуміння учнями критеріїв оцінювання. Практика доводить, що розроблення критеріїв робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для усіх суб'єктів. Спільне розроблення критеріїв сприяє позитивному ставленню до процесу оцінювання.
5. Можливість і уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія). Учні мають учитися самооцінюванню для того, щоб бачити мету навчання і досягати

успіху. Для само оцінювання можна використовувати різні форми карт, таблиці самооцінки тощо.

6. Корегування підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання. Навчання і оцінювання нероздільні процеси.

Як бачимо, процес оцінювання – один з найважливіших елементів сучасного освітнього процесу. Від правильної організації оцінювання більшою мірою залежить ефективність управління навчальним процесом.

Отже, сучасний педагог повинен сприяти реалізації нового змісту навчання, уміти оцінювати навчальні досягнення учнів на основі врахування їх індивідуальних можливостей та навчальних потреб, використовувати сучасні підходи до оцінювання, проявляти творчість у виборі методів та створювати умови для повноцінного розвитку особистості.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень, а також практичної діяльності у системі ППО вважаємо введення спецкурсу для слухачів, який розширить та удосконалить знання, вміння та навички вчителя в оцінювальній діяльності.